

KUTATÁSI EREDMÉNYEK – 2011

(Lezárult kutatások összefoglalói)

Címjegyzék

Fővárosi szórakozóhelyek erőszakos kriminalitási helyzetének vizsgálata	3
A vérfertőzés és erőszak. A vérfertőzés interdiszciplináris és kriminológiai aspektusai	3
Látens fiatalkori devianciák és korcsoportos értékek. 12-17 éves tanuló fiatalok értékválasztási attitűdjeinek vizsgálata	4
ISRD-2: A látens fiatalkori devianciák c. cseh, észt és magyar összehasonlító kutatás eredményeinek további hasznosítása (Szakpolitikai javaslatok; konferenciaszervezés; angol és magyar nyelvű kötet szerkesztése. Az EUCPN által támogatott kutatás).....	5
„Hatékony környezeti stratégia a fiatalok alkoholfüggőségének megelőzésére Európában”: az ISRD-2 kutatás alkohol- és kábítószer-használattal kapcsolatos adatainak másodelemzése és nemzetközi összehasonlítása (AAA-Prevent Projekt).....	5
Iskolai klíma	6
Hatékony és adaptációs lehetőségek az iskolai erőszak megelőzésére és kezelésére	7
Meddig tart a tevékeny megbánás? Bűnismétlés vizsgálata a közvetítői eljárást követően (Az Igazságügyi Hivatallal együttműködésben)	8
A fogvatartotti szubkultúra és a totális intézmény belső rendje	9
Mediation and Restorative Practices in Prison Settings III. (A mediáció lehetőségei a büntetés-végrehajtás során) – nemzetközi konzorcium keretében.....	10
Média és igazságszolgáltatás	11
Drogkereskedő karrier II.	11
A gyűlöletbeszéd és holokauszttagadás szankcionálása és a büntetőjogi szabályozás körüli viták Nyugat- és Kelet-Európa országaiban.....	12
Szélsőjobboldali politikai szerveződések, eszmeviláguk és tevékenységük az új kelet-európai EU tagállamokban (Baltikum, Kelet-Közép-Európa, Balkán-fsz.)	12
A prostitúció szabályozásának dilemmái	13
A budapestiek véleménye a bűnözésről és a helyreállító igazságszolgáltatásról 2. – validálás	13
A humán faktor szerepe a szituációs bűnmegelőzésben.....	14
A rizikótársadalom kriminálszociológiája: a társadalmi változások jellemzői; társadalomszabályozás; szabályozási kontroll-technikák	15
A számítástechnikai bűncselekmények kriminalisztikája	15
A környezetvédelmi szabályok érvényesülése a hatóságok szemszögéből.....	16
A büntetőjogi felelősség aktuális kérdései 3.	17
A korrupció mérésének problémái, a korrupciós cselekmények latenciája. A büntetőeljárások kezdeményezésének gyakorlata az ellenőrzésre-felügyeletre jogosult hatóságok részéről a korrupciós jellegű büntettek körében	18
A környezeti (ipari) katasztrófák kriminalitása, büntetőjogi és polgári jogi aspektusai, különös tekintettel a kompenzáció lehetőségére és korlátaira	19

A gyűlölet-bűncselekmények elemzése. A jogalkalmazás elméleti és gyakorlati problémái (Az aljas indokból vagy célból elkövetett emberölés és testi sértés; a közösség tagja elleni erőszak és a közösség elleni izgatás miatt indult büntetőügyek vizsgálata)	20
A fogvatartotti szubkultúra (prioritások és értékek), illetve a szubkultúra és a rendkívüli események összefüggéseinek vizsgálata férfiak és nők körében	21
A 2010. évi CLXXXIII. törvény fiatalkorúak bíróságára vonatkozó rendelkezéseinek összevetése a nemzetközi egyezményben foglalt elvárásokkal.....	21
A nyomozások időszerűsége, a nyomozás gyorsítása	22
A rendszettel kapcsolatos rendszerelméleti fogalmak tisztázása.....	22
Kirekesztés, iskola, deviancia	23
Konfrontáció és kiegyezés: a helyreállító igazságszolgáltatás szerepe a közpolitikában.....	23
„Local and regional good practices of victims’ rights” Jogalkotási háttéranyag az Európai Bizottság áldozatvédelmi csomagjához.....	24
A Buss-Perry Agresszió Kérdőív pszichometriai sajátosságai és egyes agresszivitással összefüggő tényezők a hazai börtönpopulációban	24

I. KUTATÁSI FŐIRÁNYOKBAN BEFEJEZŐDÖTT KUTATÁSOK

1. ELSŐ FŐIRÁNY: ERŐSZAKOS BŰNÖZÉS

Nagy László Tibor:

Fővárosi szórakozóhelyek erőszakos kriminalitási helyzetének vizsgálata

A kutatás fő célkitűzése a fővárosi éjszakai szórakozóhelyek sajátos világának, mindenekelőtt erőszakos kriminalitási helyzetének felmérése, a fiatalokat fenyegető veszélyek feltárása, biztonságos szórakozásuk előmozdítása volt. Ennek érdekében interjú készült 24 különböző szórakozóhely 14 üzemeltetőjével. Ezen kívül a vendégek véleményének megismerése céljából 662 kérdőív felvételére került sor, illetve konzultációt folytattunk a kérdéskörrel foglalkozó szakemberekkel is. A kutatás eredményei arra utalnak, hogy jelentősen megváltozott mind a fővárosi éjszakai élet, mind a fiatalok szórakozási kultúrája. Gyakrabban fordulnak elő csekélyebb súlyú erőszakos cselekmények, ezek túlnyomó többsége azonban nem jut a hatóságok tudomására, mivel azokat a szórakozóhelyek biztonsági személyzete jellemzően rendőrségi beavatkozás nélkül kezeli. Bár a West-Balkánban történt tragédia óta némileg javult a biztonsági helyzet, több helyen továbbra is a megengedettnél jóval nagyobb számú tömeg szórakozik, ami különösen néhány épület műszaki-biztonságtechnikai jellemzőire figyelemmel komoly potenciális veszélyhelyzetet jelent.

Tamási Erzsébet:

A vérfertőzés és erőszak. A vérfertőzés interdiszciplináris és kriminológiai aspektusai

A kutatás a vérfertőzés interdiszciplináris magyarázatait összegezi, és foglalkozik a vérfertőzés biológiai és társadalomtudományi magyarázatával, rámutatva, hogy az incesztus-tabuk egyes kultúrákban a hatalom, a gazdasági pozíciók és a vagyon megtartásának szolgálatában állnak. Freud ellenben az első igazi emberi győzelemnek tartotta a vérfertőzés tabuját a vágyak felett. A vérfertőzést a büntetőtvények büntetni rendelik, és/vagy a polgári jogszabályokban a házasság szabályozása során tiltják a le- és felmenők, valamint a testvérek közötti ilyen kapcsolatokat. A büntetőtvények az utód testi-lelki egészségét, a polgári jogszabályok pedig a család egysége és harmóniája érdekét szolgálják. A vérfertőzés eredetéről és funkciójáról kialakított természettudományos és a társadalomtudományokban feltárt véleménykülönbségek és viták eredményeként több jogág is foglalkozik az incesztus problémájával. A kutatási eredmények összegzését hátráltatja, hogy a különböző tudományágak eredményeiben új információk és új megválaszolható kérdések merültek fel, és számos etikai, morális és ehhez kapcsolódó jogi dilemmát vetettek fel (pl. az epigenetika, a neurológia, a spermabank és a vérfertőzés kapcsolata stb.).

2. MÁSODIK FŐIRÁNY: GYERMEKEK ÉS FIATALOK A KRIMINALITÁSBAN

Sárik Eszter:

Látens fiatalkori devianciák és korcsoportos értékek. 12-17 éves tanuló fiatalok értékválasztási attitűdjeinek vizsgálata

A kutatás a fiatalok értékrendje és kiskriminalitása közötti kapcsolat bemutatására vállalkozott, az ISRD-2 kutatás adataira támaszkodva. A kutatás a 12-17 éves generáció kötődési struktúráját, valamint a 2200 megkérdezett által tanúsított deviáns magatartásokat, köztük több (lopás, autófeltörés, rablás stb.) büntetőjogi értelemben is bűncselekménynek minősülő magatartást térképezett fel. A lekérdezés során lehetőség nyílt egy a rokeach-i skálára alapuló, és Schalom Schwartz által továbbfejlesztett, a korosztályhoz validált és 34 értéket tartalmazó érték kérdőív csatolására, ami nem terjeszkedett túl a hazai mérés lehetőségein. A kutatás célja az volt, hogy választ keressen arra a kérdésre, van-e kapcsolat a vizsgált, igen fiatal korosztály értékrendje és viselkedése között. Érdemes-e egyáltalán ennyire fiatal korban koherens értékstruktúráról beszélni, vagy ennek a 12-17 évesek körében nincsen maradandó tanulsága?

A vizsgálatban összesen 2196 fő vett részt, ebből 1073 lány és 1123 fiú, 12-18 év közötti korosztályban. A kutatásban az értékeket 9 fokú skálán kellett értékelni. Az érték kutatási eredményeink alapján – faktoranalízis módszerével – összesen négy típus rajzolódott ki. (1) A „kötelességtudó/szorgalmas” fiatal az alábbi értékeket tartotta a legfontosabbnak: „igyekvő”, „alkalmazkodó”, „toleráns”, „okos”, „engedelmes”, „segítőkész”, „becsületes” és „felelősségteljes”. (2) Az „érett” gondolkodásúként jellemzett: „az igaz barátság”, „az az érzés, hogy tartozunk valahová”, „kiegyensúlyozottság/belső harmónia”, „idősek és szülők tisztelete”, „egyenlőség”, „önfegyelem, igazságosság”, valamint „a lelki és szellemi értékek” mellett tört lándzsát. (3) A „hedonista” értékeket valló gyermek: „az előnyös külső, a hatalom, a lehető legjobbat kihozni mindenből, gazdagság, változatos élet, a merészség értékei” mellett tette le a voksot, míg (4) a klasszikus magyar értékrendet megtestesítő „familista”: a családi jóléten és a családi békén kívül, az „egészség” és a „becsületesség” értékeit nevezte meg legfontosabbnak.

A magyarországi érték kutatások alapján egyértelmű, hogy a fiatalok körében nagyon határozottan megjelenik a tradicionális értékek és a biztonság mint alapérték fontossága, ez az attitűd azonban nem kizárólagos. A fiatalok körében megtaláltuk azokat a válaszadókat is, akik határozottan állást foglaltak az ingleharti értelemben vett posztmodern értékek mellett: mint az egyenlőség, igaz barátság, igazságosság, kiegyensúlyozottság/belső harmónia. Értékrendi szinten a posztmodernitás kulcsa éppen az, hogy a hagyományos értékek találnak kapcsolódási pontot a posztmodern értékekkel. A kutatási eredményekből egyértelművé vált, hogy a megkérdezett fiatalok a viselkedésük alapján két csoportba tagozódtak: megfigyelhetők voltak a szabálykövető és az ún. reitens gyermekek. A szabályszegő fiatalok egyértelműen a modernitás materialista értékvilágát tették magukévá, a decens csoport tagjai pedig három alcsoportot alkottak. Ezek az alcsoportok egyaránt tartalmazták a hagyományos értékvilágba tartozó értékeket, mint a család biztonsága, családi jólét, engedelmisség, alkalmazkodás és egészség, szülők és idősek tisztelete értékeit, mint a tolerancia, valahová tartozás, egyenlőség és okosság – posztmodernnek mondható – kategóriát. A csoportok azonban nem alkottak homogén mezőt: vagyis a három alcsoport bizonyos értékeket tekintve vegyes módon tartalmazta a skála két végpontján elhelyezkedő erényeket. A gyermekek tehát nemcsak reitens/deviáns vagy decens normakövető voltukban különböznek egymástól, hanem integrációjukban, kötődésükben is komoly eltérések rajzolódottak ki. Igazolást nyert Hirschinek az a tétele, hogy a társadalmi kötődések, kötelek és a közösségi/társas tevékenységekben való részvétel szignifikáns hatást gyakorolnak mind a társadalom konform felfogásra, mind az annak megfelelő viselkedésre.

Sárik Eszter – Parti Katalin:

ISRD-2: A látens fiatalkori devianciák c. cseh, észt és magyar összehasonlító kutatás eredményeinek további hasznosítása (Szakpolitikai javaslatok; konferenciaszervezés; angol és magyar nyelvű kötet szerkesztése. Az EUCPN által támogatott kutatás)

A kutatás során a 2010 novemberében leadott magyar nyelvű összehasonlító elemzést bővítettük és a korábbi kutatás eredményeit vetettük össze más országok adataival. A nemzetközi projekt már eddig is igazolta azt a hipotézist, hogy a közép-kelet-európai országok számos rokon vonást mutatnak a devianciák vonatkozásában is. Ezek az adatok kiváló lehetőséget biztosíthatnak közös megelőzési módok kimunkálására.

A közös kutatás eredményeit 2011. június 7-én Zuzana Podana prezentálta az EUCPN tematikus szemináriumán. Az anyag az EUCPN honlapjára is felkerült. Ezen kívül, az év eleji kötelezettségeknek megfelelően, angol nyelvű összefoglalót is készítettünk (2011. szeptember 30-án), amely az Európai Bűnmegelőzési Hálózat ez évi utolsó hírlevelében jelenik meg.

Parti Katalin – Sárik Eszter – Szabó Judit:

„Hatékony környezeti stratégia a fiatalok alkoholfüggőségének megelőzésére Európában”: az ISRD-2 kutatás alkohol- és kábítószer-használattal kapcsolatos adatainak másodelemzése és nemzetközi összehasonlítása (AAA-Prevent Projekt)

Az ISRD-2 kutatás alkohol- és kábítószer-használattal kapcsolatos adatainak másodelemzése kapcsán került sor az AAA-Prevent Projekt I.-ben való részvételre. Az AAA-Prevent kutatás első fordulójában – a korábbi kutatási eredmények újraelemzésével, és a prágai Károly Egyetem, valamint az utrechti Verwey Jonker Intézet instrukcióinak figyelembe vételével – megtörtént az alkohol- és drogfogyasztási szokások feltérképezése, illetőleg a 25 résztvevő állam tekintetében az adatok összehasonlítása. Országjelentési kötelezettségének Magyarország 2011. február végére eleget tett.

Az elkészült országjelentés több szempontból térképezte fel a magyarországi fogyasztási szokásokat. Egyrészt képet nyújtott az alkohol- és drogfogyasztási tendenciákról általában, másrészt „mélyfúrást” végzett a fiatalok alkohol- és kábítószer-használati szokásairól. A vizsgálat elsődlegesen az alkoholproblémára koncentrált, a kábítószer-kérdés elemzése mindössze másodlagos fókuszként szerepelt, tekintettel arra, hogy a drogkérdés – a valós problémarányok ellenére – mind a közbeszédben, mind a szakmában méltatlanul nagyobb súlyt kap annak valódi jelenlétének.

Az országjelentés felhívja a figyelmet arra, hogy a 35 éven aluliak körében a szeszitalfogyasztás jelentősen növeli az erőszakos halálozás (sérülés, baleset) kockázatát. Magyarországon jóval kevesebb figyelem irányul az alkoholistákra, mint a drogosokra, jóllehet számuk az utóbbiakénál nagyságrendekkel nagyobb. A 150 ezer drogfogyasztóhoz képest 2–2,5 millió ember tekinthető problémás ivónak, és egymillió alkoholistának. A problémás ivók még nem függők, de rendszeresen isznak kisebb mennyiségben, vagy ritkábban, de több alkoholt. Súlyosabb a helyzete annak az egymillió embernek, akik már alkoholistának tekinthetők. Közöttük egyre több a fiatal, de a leginkább veszélyeztetett a 40-50 évesek csoportja. A WHO adatai szerint Magyarországon évente 250 milliárd forintot költenek alkoholra, az állam bevétele

ebből 150 milliárd, ám az alkoholisták kezelése, munkából való kiesésük, és az ezzel járulékos költségek együtt megközelítik a 700 milliárd forintot.

Magyarországon a kábítószer-fogyasztás és az azzal összefüggő problémák a rendszerváltás óta váltak jelentős társadalmi problémává. A jelenség elterjedtségének vonatkozásában elértük az európai átlagot, azonban a kockázati magatartások és a droghasználattal összefüggő fertőző betegségek előfordulási gyakorisága és incidenciája jóval az alatt maradt. Az illegális drogok használata mind a felnőttek, mind a középiskolások körében a nagyobb városokban, különösen Budapesten és a megyeszékhelyeken elterjedtebb.

Gyurkó Szilvia:

Iskolai klíma

A Debreceni Egyetem Nevelési Tudományok Intézetével közös kutatás két Hajdú-Bihar megyei általános iskola klímavizsgálatára terjedt ki. A kutatás során alkalmazott módszerek: fókuszcsoporthoz (diákok, tanárok), iskolai zaklatásra 2009-ben kidolgozott és 1000 fős mintán felvett kérdőív (diák), EQ teszt (diák), EQ és burn-out teszt (tanár), megfigyelés (fotók és beszámolók az iskolai életről, a DE diákjai által végzett résztvevő megfigyelés). Az eredményeket a két iskolára nézve külön-külön elemeztük, de az együttes adatbázist a 2009-es megyei mintára és a HBSC adatbázisra vetítve is feldolgoztuk. Mindezek alapján megállapítottuk:

Az adatok alapján az iskolák diákjai az átlaghoz képest kevésbé érzik jól magukat, jóval gyakrabban unatkoznak.

- Az iskolák diákjai az átlagnál kicsivel jobban kötődnek az iskolájukhoz, de a tanulási és a társas klíma valamivel rosszabb, mint a megyei átlag. A legkedvezőbbek az ötödik, a legkedvezőtlenebbek a nyolcadik osztály adatai. A megyei vizsgálatnál azt tapasztaltuk, hogy az osztály közérzete és az osztályban érzékelt erőszak szintje összefügg. A változók elemzése alapján megállapítottuk, hogy „az iskolában érdekes dolgokat tanulunk” állítás a klíma legérzékenyebb mutatója.
- A diákok a megyei átlaghoz képest valamivel ritkábbnak ítélték saját zaklatási tevékenységeiket az egyik, és gyakoribbnak a másik iskola esetén. A lányok valamivel érzékenyebbek, azaz minden zaklatási formát gyakoribbnak érzékelnek, mint a fiúk, de a különbség statisztikailag nem számottevő.
- A pedagógusok tekintetében megállapítható volt a kutatási eredmények alapján (fókuszcsoporthoz és EQ kérdőív), hogy „nehéz helyzetben lévőnek” találják saját iskolájukat. Ennek oka a visszajelzések szerint az, hogy a mindennapi konfliktusok megelőzéséhez és megoldásához nem kapnak hatékony segítséget sem az iskolán belül, sem pedig azon kívül. A „magára hagyottság” elemei:
 - kommunikációs problémák a szülőkkel,
 - sikertelen probléma-megoldási kísérletek és technikák a diákokkal,
 - támogatás hiánya az iskolán kívüli szakszolgálatoknál és intézményeknél (nevelési tanácsadó, gyermekjóléti szolgálat stb.),
 - az iskola-összevonás okozta traumát még mindig nem dolgozta fel a tantestület (szakadás van a tantestületben, ami egyéni és szervezeti szinten is konfliktusokhoz vezet),
 - súlyos bizalmi deficit a potenciális külső erőforrások felé (gyermekjóléti, nevelési tanácsadó, családsegítő).
- A „magára hagyottság” és a részben abból fakadó kiégettség-érzés komoly nehézséget okoz a mindennapi munkában, beszűkíti a konfliktushelyzetek megoldásának lehetőségeit is. Mindenképpen fontos szükséglete a pedagógusoknak ezen a területen a szuper-

vízió, a kiégés-elleni tréning, a lelki támogatás megvalósítása. Szintén szükséges az igénybe vehető belső és külső erőforrások feltárása és aktivizálása.

Gyurkó Szilvia:

Hatékonyság és adaptációs lehetőségek az iskolai erőszak megelőzésére és kezelésére

A kutatás során a fővárosi Mérei Intézet (Fővárosi Pályaválasztási és Pedagógiai Intézet) „Iskolai erőszak” programja során megvalósított prevenciós és kezelési programok utánkövetéses vizsgálatát végeztük el. Az eredeti tervekhez képest a Mérei Intézet iskolai erőszakkal kapcsolatos anyagai nem kerültek felhasználásra, mert 2011 májusában az intézet iskolai erőszak programját megszüntették, az anyagokat pedig nem tették hozzáférhetővé külső szakemberek számára. Ennek ellensúlyozására a kutatás (és a tanulmány) fókuszát a Hajdú-Bihar megyében végzett empirikus kutatás tapasztalataira és a nemzetközi kutatási eredmények elemzésére helyeztük. A kutatás eredményei:

- A legjellemzőbb az iskolai erőszak megelőzésére/kezelésére szolgáló projektek közül a pályázati alapon finanszírozott, legfeljebb 12 hónap időtartamban végrehajtott program. A nevelési tanácsadók és más pedagógiai szakszolgálatok és az intézmény-fenntartók nem kezdeményeznek önállóan ilyen programokat.
- Az OFI statisztikája szerint az oktatási intézmények 47%-ában zajlott 2007–2011. között olyan projekt, amelyik a humán-erőforrás fejlesztést, az iskolai klíma javítását, az iskolai konfliktushelyzetek megelőzését célozta (legalább indirekt módon).
- A leggyakoribb megelőző és kezelő programok: erőszakmentes konfliktuskezelés (mediáció, resztoratív technikák), gyermekbántalmazással kapcsolatos ismeretek, fejlesztő pedagógiai módszertani eszköztár megismerése, kortárs-segítő képzés, kiégés-elleni tréning, csapatépítő tréning.
- Az egyes programok hosszú távú hatékonyságának mérése nem megoldott (az oktatási intézményekben igény sem fogalmazódik meg rá, a külsős résztvevők – a projekt végrehajtói oldalán – is hiányzik a 6 hónapot meghaladó monitoring igénye [fő ok: a projekt költségvetése nem tartalmazza]).
- A vizsgált intézményekben a képzési programokon megismert technikák gyakorlati alkalmazásának aránya 5% alatti (pedagógusok önbevallása, diákok fókuszcsoporton adott visszajelzése alapján). Ez az igen alacsony arányszám mindenképpen további vizsgálatot érdemel, de a nemzetközi kutatási eredményekkel való összehasonlítás alapján valós adatnak értékelhető.

A kutatás egyik legfontosabb eredménye a monitoring adatok hiányának feltárása, és annak bemutatása, hogy így nem lehet a hatékonyságot mérni. A CWDC által (a gyermekvédelem területén) végzett hatékonyságvizsgálat szintén az 5% alatti gyakorlati hasznosulást támasztja alá, ha a tréninget elvégzett szakemberek számára nem biztosított a rendszeres szupervíziós támogatás.

3. HARMADIK FŐIRÁNY: TÁRSADALOMVÉDELEM ÉS BŰNÖZÉSKONTROLL – REAKCIÓK A BŰNELKÖVETÉSRE

Kerezsi Klára:

Meddig tart a tevékeny megbánás? Bűnismétlés vizsgálata a közvetítói eljárást követően (Az Igazságügyi Hivatallal együttműködésben)

A kutatásban két hipotézist vizsgáltunk: (1) a közvetítói eljárásban részt vett elkövetők kisebb arányban válnak bűnismétlővé, mint a hasonló tárgyi súlyú bűncselekményt elkövetett, de nem mediációs eljárásra utalt elkövetők. (2) A közvetítói eljárásban részt vett, de bűnismétlővé vált elkövetők kevésbé súlyos bűncselekményt követnek el, mint a közvetítói eljárásban korábban részt nem vett bűnismétlők. A kutatásban a 2007-ben mediációs elterelésre utalt elkövetőket vizsgáltuk. Kontrollcsoportként a 2007-ben jogerősen befejezett, bűnösség megállapításával zárult, és a mintában szereplő közvetítói ügyekhez hasonló bűncselekmények terheltjeinek bűnismétlését kívántuk vizsgálni, 2009. december 31-ig. Az alapsokaságot a 2007-ben érdemben befejeződött 1618 közvetítói ügy képezte, amelyből a mintába rétegzett mintavételi eljárással véletlenszerűen válogattuk be minden negyedik ügyet. A 405 elemet tartalmazó kutatási mintában 141 olyan személy volt, akikre vonatkozóan a priorálás időszakában semmilyen adatot nem sikerült fellelni az ügyészégi nyilvántartásban (annak ellenére, hogy az időszak alatt egészen biztosan folyt ellenük büntetőeljárás, hiszen 2007-ben közvetítói eljáráson vettek részt). Mivel az ügyészégi nyilvántartásban szereplő információk néhány, a kutatás szempontjából alapvető kérdés megválaszolásához (így: pl. az újabb bűncselekményre, elkövetési időpontjára vonatkozó adatok) nem álltak rendelkezésünkre, és azokat máshonnan sem sikerült beszerezni, továbbá a kontrollcsoport fentiek szerinti kiválasztása is akadályba ütközött, a kutatás érdemi részét jelentő vizsgálat elvégzése lehetetlenné vált. Az adatokhoz való hozzáférés helyi aktavizsgálatot igényelt volna, ehhez azonban nem állt rendelkezésünkre megfelelő kapacitás. Rendelkezésünkre állt viszont a Pártfogó Felügyelői Szolgálat iktató- és nyilvántartó rendszere, amelyben bizonyos ügytípusok kereshetőek. A mintát tehát aszerint tudtuk vizsgálni, hogy a közvetítói eljárás időpontja óta 2010. december 31-ig keletkezett-e újabb ügyük a Pártfogó Felügyelői Szolgálatnál. A 405 elemszámú mintát vizsgálva 292 fő (72,1%) esetében kizárólag a kutatással érintett közvetítói eljárás szerepel a nyilvántartásban. 113 főnél (27,9%) más ügyek is megjelennek, és 54 olyan személyt (13,3%) találtunk, akiknek a közvetítói eljárást követően is keletkeztek ügyei a Pártfogó Felügyelői Szolgálatnál.

Összesen 42 főnél (a minta 10,4%-a) van nyoma a Pártfogó Felügyelői Szolgálat iktatórendszerében legalább egy újabb, vagy másik bűncselekmény elkövetése miatt indult büntetőeljárásnak. Annak megállapítása viszont, hogy ezen esetek elkövetési időpontja megelőzte, vagy követte a mediációs ülést, a rendelkezésre álló adatokból teljes pontossággal nem volt lehetséges. A 42 fenti személyből összesen 20 olyan van (a teljes minta 5%-a), akinek gyanúsított kihallgatására legalább egy esetben a közvetítói eljárást követően sor került. E 20 közvetítói ügy illetve személyből 19 fő férfi és 1 fő nő; 14 személy (70%) felnőtt korú, és 6 (30%) fiatalkorú (a közvetítói eljárással érintett ügyben). Az elkövetett bűncselekmények (közvetítói eljárásos ügyben) 95%-a vagyon elleni bűncselekmény. A közvetítói eljárás során létrejött megállapodás 13 ügyben teljesült, 1 ügyben nem teljesült, 5 ügyben pedig nem jött létre megállapodás. Az elrendelő szerv szerinti megosztás: 9 ügy a bíróságról, 11 ügy az ügyészségről érkezett. A kutatás, bár korlátozott eredményekkel járt, azt mindenképpen jelezte, hogy a mediációs eljárás hatékonyságának illetve eredményességének elemzésére a jelenlegi statisztikai rendszer alkalmatlan.

Solt Ágnes – Antal Szilvia:

A fogvatartotti szubkultúra és a totális intézmény belső rendje

A kutatás kvalitatív és kvantitatív eljárásokat egyaránt alkalmazott. 47 mélyinterjú készült, és összesen 351 kérdőív felvételére került sor 5 büntetés-végrehajtási intézet női, férfi illetve fiatalkorú jogerősen elítélt fogvatartottjainak körében. A minta egésze a véletlen valószínűségi mintavétel ellenére sem reprezentatív a mintába kerülés módja miatt. Az iskolázottabbak és a súlyosabb bűncselekményt elkövetők felülreprezentáltak. A kérdőívek felvételével egy időben az agressziót és a frusztrációs toleranciát mérő pszichológiai teszt felvételére is sor került. A vizsgálatba vont elítéltekről a nevelők önkitöltős kérdőívek kitöltésével is adtak információt (pl. milyen státuszt foglalnak el a rabtársadalomban, milyenek az érdekérvényesítési képességeik a különböző dimenziókban, s milyen tőkefajtákkal rendelkeznek).

A kutatás az alábbi témakörök vizsgálatára terjedt ki:

A.) A börtönbeli mentalitás a fogvatartottak körében: nők, férfiak és fiatalkorúak börtönbeli értékeinek és attitűdjeinek összehasonlítása. Az értékválasztási minták mentén kirajzolódó csoportok jellemzői.

A kutatás eredményei szerint a női elítélteket a békés konfliktusmegoldás választása, a börtönön belüli szexuális élet és az egynemű párok kialakulása, a felügyelet felé irányuló konformitás és lojalitás, valamint a magas arányú, de legális gyógyszerhasználat jellemzi. A fiatalkorú elítélteket az erőszak elfogadása és a testi erő kultusza jellemzi. Az elnyomás, a megtorlás, a „csicskáztatás”, a gyengék „rabszolgává” kényszerítése legnagyobb mértékben a fiatalkorú elítéltek körében számít tekintélyt parancsolónak. A megtörtség, csalódottság és kiábrándultság kifejezése azonban nem csorbítja önképüket, nyíltan vállalják a lelki megtörtségüket amellet is, hogy az erőnkultusz dominál. Az adatok azt mutatják, hogy a gyógyszerhasználat, a nyugtatók fogyasztása nem jellemző körükben. A vizsgált férfi elítéltek a felügyelettel szemben ellenállók: bizalmatlanok, elzárkózók és ellenségesek, s a legtöbb bűnvádi eljárás is a felnőtt férfiak körében indul. A kialakuló szexuális kapcsolatok aránya itt a legalacsonyabb, a homofóbia azonban kifejezetten népszerű nézet. Nem jellemző a csalódottság, kiábrándultság kifejezése, sokkal inkább a megtörtség tagadása. A gyógyszerrel való visszaélés a férfiak körében a legelterjedtebb.

B.) A rabhierarchia, a rabok hálózati struktúrájának formája, az elrendeződés és státusz megszerzés meghatározó tényezői.

A felmérés eredményei szerint a hierarchiában elfoglalt helyet elsősorban a fizikai erő, majd pedig az intellektuális teljesítmény határozza meg. A kapcsolati tőke és a hierarchiában elfoglalt hely között szintén erős összefüggés van, azonban ennél a tényezőnél az oksági viszony nem egyértelmű, az pusztán együttjárás. A börtöntapasztalat is segíti a magasabb státusz kialakulását, szemben az anyagi helyzettel, ami ugyan szintén korrelál, de igen kis mértékben. Ha a fogvatartottakat összességében vizsgáljuk, azt látjuk, hogy nincs szignifikáns összefüggés a rabhierarchiában betöltött hely és a felügyelettel való viszony között. A státuszszerezésre továbbá nem várt módon nincs kimutatható hatással sem az elkövetett bűncselekmény, sem a kapcsolattartás, sem a szexuális beállítottság, sem a gyógyszerhez való hozzáállás. Jellemzően szétválasztható az is, hogy míg a nőknél a formális és informális hierarchia szorosan összefügg egymással, addig ugyanez nem mondható el sem a férfiak, sem a fiatalkorú fogvatartotti mintáról.

C.) A cigány származású és nem cigány származású magyar elítéltek közötti attitűdkülönbségek.

A minta nem reprezentatív, csak a megkérdezett 351 jogerősen elítélt személyt jellemzi. A felvett kérdőívek alapján úgy tűnik, hogy a mintába került és magukat cigány származásúnak valló elítéltek frusztrációs toleranciaszintje alacsonyabb, impulzívabbak, indulataik kontrollá-

lásában gyengébbek, mint a mintában szereplő nem roma elítéltek. A pesszimizmus, a lemondás, egyfajta rezignáltság jellemzi az életszemléletüket. A frusztrációkkal és kudarcokkal szembeni rugalmas ellenállóképességük gyengébb.

A kutatás során igazolódott előfeltevésünk, miszerint a női, férfi és fiatalkorú fogvatartotti csoportokban kialakult szubkulturális közeg egymástól értékválasztásaikban és viselkedésmintáikban eltérő. Igazolva láttuk továbbá, hogy az általunk vizsgált alcsoporthoz tartozók mindegyikében szignifikáns eltérések mutathatók ki mind az elfogadott/elutasított értékek és attitűdök, mind pedig a kialakult magatartásmódok terén. Az attitűdökben és jellemző magatartásformákban megnyilvánuló különbségeket látva felmerül a kérdés, hogy vajon a csoportok közel azonos feltételek mellett fogvatartása, a gyakorlatban alkalmazott szabályok és bánásmód valóban megfelelnek-e a büntetés-végrehajtás céljainak, s a nők, férfiak és fiatalok fogvatartási körülményeinek kialakításakor nem kellene-e nagyobb mértékben figyelembe venni a vizsgált csoportok különbözőségét.

Barabás Tünde – Windt Szandra:

Mediation and Restorative Practices in Prison Settings III. (A mediáció lehetőségei a büntetés-végrehajtás során) – nemzetközi konzorcium keretében

A 2009-ben megkezdett kutatás a fogvatartottak körében megvalósítható mediáció esélyeit vizsgálta két magyarországi büntetés-végrehajtási intézetben (Tököli Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézete; Balassagyarmati Börtön és Fegyház). A program nemzetközi együttműködésben zajlik az Európai Unió támogatásával, ami miatt a külföldi partnerekkel mindvégig folyamatos tapasztalatsere és – támogató – kritikai visszacsatolás kísérte a kutatás három évét. Emellett különlegessége, hogy a támogatás a hazai kutatás komplex módszertanát tette lehetővé a két helyszínen: összesen 200 kérdőív, 100 mélyinterjú felvétele, valamint 8 fókuszcsoportos beszélgetés elemzése alapozta meg eredményeinket. A kutatás harmadik évében lezárultak az egyes kutatási fázisok, és az első két év alapjain és a különböző módon nyert kutatási eredmények szintéziseként sor került az elméleti és gyakorlati javaslatok kidolgozására.

2011-ben, az előző év eredményei alapján, a felállított elméleti modell megerősítése érdekében 8 fókuszcsoportban (összesen 50 elítéltet bevonva), két helyszínen mértük fel a fogvatartottak mediációhoz való hozzáállását, és kerestük a válaszokat a 2010-es vizsgálat során feltárt, a mediációra hajlamosító tényezők vonatkozásában megmutatkozó bizonytalanságok tisztázására is.

A kutatási eredmények elemzése rámutat a fiatal és felnőtt korúak attitűdjei között megmutatkozó markáns különbségekre. A fiatalkorú elítéltek többsége semmilyen szinten sem felkészült a sértettel való találkozásra. Körükben korspecifikus jelenség az erőszak dominanciája, a testi erő kultusza, ami jelentősen rontja a megbánás, megbékélés, jóvátétel esélyeit. A többség a túlélés érdekében erősen igyekszik megfelelni a börtön hivatalos és latens, szubkulturális normáinak is, ahol az őszinteség nem érték. A hiányzó empátia, a bűnösség gondolatának háritása, a másik fél vagy a környezet hibáztatása jellemzi a bentlakók hozzáállását. Alapos előkészítés nélkül ezért nem javasolható a mediáció a fiatalkorúak körében. A felnőtt fogvatartottak esetében ezzel szemben nagyobb eséllyel lenne helye a sértettel való találkozásnak. A mediációra való alkalmasság megismerését segíthetné az elítéltek bekerülésekor egyébként jelenleg is végzett pszichológiai vizsgálat, és az ennek alapján készülő nevelési terv. Ez ugyanis – az Egyesült Királyságban alkalmazott „hosszú távú szemlélet” elve alapján – bővíthető lenne az elítélt fejlesztéséhez szükséges pszichológiai támogatásra, szociális munkára, egyéni fejlesztésre tett javaslattal. A 2010-es év jogszabályi változásai, és a következő

btk.-módosítások várhatóan a fogvatartottak számának növekedését eredményezik. A lelkiismeret, a felelősségvállalás felébresztése és a bocsánatkérés elősegítése, egy a börtönben megvalósuló mediáció során csökkentheti a belső konfliktusokat, a feszültséget, és javíthatja a visszailleszkedés esélyét, ezáltal csökkentve a visszaesések számát is.

2011-ben emellett vizsgáltuk a bűncselekmények sértettjeinek igényeit a sértetté válást követően. Ennek érdekében két alkalommal áldozattá válással kapcsolatos fórumot tartottunk két helyszínen: Budapesten a III. kerületben, illetve Székesfehérváron – a helyi önkormányzatok támogatásával. 10 mélyinterjú is készült önként vállalkozó sértettekkel. Az áldozati szükségletek felmérésére kérdőívet készítettünk, ami az OKRI honlapján található meg. A mai napig több mint 80 kérdőívet töltöttek ki sértetté váltak. Bár ez a vizsgálat nem tekinthető reprezentatívnak, a viszonylag nagyszámú válaszból az derült ki, hogy a sértettek a bűncselekmények elszenvedését követően gyakran igényelnek támogatást, ezt azonban a legtöbb esetben nem kapják meg. A sértettek többségének segítene a történetek feldolgozásában, ha közvetlen vagy közvetett módon az elkövető bocsánatot kérne, magyarázatot adna, és/vagy az okozott kárt jóvátenné.

A kutatási eredményekről egy magyar és egy angol nyelvű kiadvány készül, 2012 januárjában a projekt lezárásaként nemzetközi konferenciát szervezünk.

Gyurkó Szilvia – Virág György:

Média és igazságszolgáltatás

A 18 éven aluli gyermekek által elkövetett erőszakos cselekmények, büntetendő cselekedetek médiareprezentációját vizsgáló kutatás a 2008-ban lezárt empirikus adatok másodelemzését és a kiterjesztett, a 2008-as vizsgálatnál több médiumot tartalmazó minta elemzését tartalmazza. Az eredeti hipotézisek közül egyértelműen megdőlt az, amelyik a gyermekkori kriminális deviancia ábrázolását adott médium politikai hovatartozásához kötötte, az viszont igazolást nyert, amely szerint a bulvár médiumok arányaiban többet szerepeltetik az ilyen jellegű cselekményeket, mint a politikai napilapok. A kutatás legfontosabb megállapításai:

- a sajtó leegyszerűsítő, gyakran önellentmondó, paradigmatisz üzenetek/narratívák mentén tárgyalja a bűnügyeket,
- a bulvármédiában a legnagyobb arányú a fiatalkori kriminális devianciával kapcsolatos hírek, tudósítások aránya,
- a médiumokban megjelenő gyermek- vagy fiatalkorú elkövető általános jellemzői: rendezetlen családi háttér, iskolai problémák, ellentmondásos személyiség,
- jellemző a megtorló, bűnbakkereső megközelítés, a szavak szintjén az elkövető „démonizálása”. Ezzel együtt gyakran felmerül a társadalom szerepe, felelőssége is.

4. NEGYEDIK FŐIRÁNY: GLOBALIZÁLT BŰNELKÖVETÉS

Ritter Ildikó:

Drogkereskedő karrierrek II.

A kutatás során 2011-ben interjúk felvétele történt rendőrökkel, korábbi rendőri vezetőkkel, valamint a játékelmélet és a drogkereskedelem összefüggéseinek elemzésére került sor. A játékelmélet szemléleti keretén keresztül valósult meg a drogkereskedelem és annak visszahatására tett politikák és intézmények működésének vizsgálata, a statisztikai adatok anali-

zálása. Folyamatban van a témával kapcsolatos monográfia elkészítése, amely a játékelméleti értelmezésben közelíti meg a drogkereskedelem és annak visszaszorítására tett politikákat és intézmények működését.

Póczik Szilveszter:

A gyűlöletbeszéd és holokauszttagadás szankcionálása és a büntetőjogi szabályozás körüli viták Nyugat- és Kelet-Európa országaiban

A 2011. évi kutatás keretében a gyűlöletbeszédrel, elsősorban az etnikai kisebbségi csoportokkal kapcsolatos gyűlöletkeltéssel, uszítással foglalkozó nemzeti szabályozások feldolgozása során Spanyolország, Belgium, Hollandia és Franciaország vonatkozó jogi szabályozásait vizsgáltuk. Spanyolországban a genocídium tagadása mindaddig bűncselekménynek minősült, amíg az Alkotmánybíróság 2007. november 7-i döntése ezt meg nem szüntette, a népirtás igazolása és dicsőítése azonban börtönbüntetést von maga után. Belgiumban a holokauszt tagadása 1995 óta törvényellenes, szankcionálásával külön törvény, az úgynevezett Negacionizmus elleni törvény foglalkozik. Hollandiában viszont a holokauszt tagadása nem kifejezetten büntetendő cselekmény, de a bíróságok mégis gyűlölet-cselekményként büntetik. Franciaországban a Gayssot-törvény értelmében büntetendő az 1945. évi Londoni Karta által az emberiség elleni bűncselekmények közé sorolt cselekmények kétségbevonása. Az új kelet-európai tagállamok közül a Cseh Köztársaságban az Emberi Alapjogokról és szabadságokról szóló törvény 24. cikke, valamint a Btk. bünteti a rasszista és más gyűlöleti indítékból elkövetett cselekmények elkövetőt. Bulgária, akárcsak Csehország, csatlakozott minden fontos nemzetközi és európai egyezményhez, amelyek a rasszizmus, a faji diszkrimináció, az idegenellenesség és a gyűlöletcselekmények leküzdését célozzák, az Alkotmány és a Btk. tiltja az etnikai, faji vagy a vallási alapú gyűlöletkeltés minden formáját. Ugyanakkor súlyos nemzetközi kritikák érik az etnocentrikus erőszak terjedése miatt. A balkáni új államok jogi intézményrendszere is gyorsan modernizálódik, de még nem zárkózott fel Európa régi és új tagállamaihoz. Albániában várhatóan az uniós tagjelöltséggel együtt válik aktuális kérdéssé a gyűlöletcselekmények újraszabályozása. Bosznia-Hercegovinában ezzel szemben napirenden van a népirtás tagadásának tilalmazása, ezt azonban a szerb kisebbség parlamenti képviselői eredményesen akadályozzák.

Póczik Szilveszter:

Szélsőjobboldali politikai szerveződések, eszmeviláguk és tevékenységük az új kelet-európai EU tagállamokban (Baltikum, Kelet-Közép-Európa, Balkán-fsz.)

Európában is jelen vannak olyan informális és formális radikális társadalmi és politikai szervezetek, nem ritkán pártok, amelyek aktivitása meghaladja a demokratikus keretek között még tolerálható populizmust. Ideológiájukban, frazeológiájukban, szimbolikájukban, szerveződési elveikben agresszív, rasszista, idegengyűlölő, etnocentrikus elemek komplex rendszere jelenik meg, gyakran expressis verbis hivatkoznak fasiszta/nemzetiszocialista kötődéseikre. A kutatás során Bulgáriát, Csehországot és Litvániát vizsgáltuk. Abból a feltevésből indultunk ki, hogy ezekben az országokban jelenlévő szélsőjobboldali politikai struktúrák összehasonlíthatóak lesznek, de különbségeket is felmutatnak. Megállapítható volt, hogy a három országban a

szélsőjobboldaliság lényegében azonos társadalmi bázison, hasonló szervezeti alapokon és hasonló ideológiai elemekből építkezik, de politikai és társadalmi hatékonyságában – az említett országok hagyományaitól és modernizáltságának fokától függően – fokozati különbségek mutatkoznak. A három kelet-európai új EU tagállamban jelentkező szélsőjobboldali és raszista mozgalmak társadalmi bázisát a hagyományos értékvilág széthullásától és/vagy saját esélyeik szűkülésétől megrettent, életkori sajátosságainál vagy személyiségszerkezetüknél fogva agresszív, a középosztály alacsonyabb rétegeihez tartozó fiatalok adják. Általános jellemzőjük a viszonylagos és percepcionális depriváció, az értékektől és hosszú távú életesélyektől való megfosztottság, a világpolitika és világgazdaság, valamint a beltársadalom és belgazdaság túlhatalmú gonosz erőinek való kiszolgáltatottság szubjektív érzése. Ezek a csoportosulások azonban nem képesek komoly politikai hatóerővé válni, hiszen eszmei és jelképi készletüket meghaladott és negatív, vagy a társadalmi többség számára legalábbis érdektelen elemekből szövik. Van azonban egy pont, amelyen keresztül eszmei közösséget találnak egymással és a társadalmi többséggel is: ez a cigányellenesség. A cigányság ugyanis az egész régióban a tömeges társadalmi integrálatlanságot testesíti meg, s ezáltal kielégíti a raszista ideológiaképzés szinte minden szükségletét.

5. ÖTÖDIK FŐIRÁNY: KOCKÁZATOK – PREVENCIÓ

Tamási Erzsébet:

A prostitúció szabályozásának dilemmái

A kutatás három fogalmi keretben vizsgálta a prostitúció jelenségét: (1) az erkölcs (emberi jogi, köznapi megítélés); (2) a szexualitás (nemek közötti különbségek, a nemi egyenlőtlenség, szexuális erőszak, szexuális úton terjedő betegségek); és (3) a gazdaság (a csere, munkaként való értelmezés, társadalmi egyenlőtlenség, szegénységi kérdés, migráció, emberkereskedelem) szempontjából. A kutatás a kérdés kriminálpolitikai és törvényi szabályozásának háttérét és annak lehetséges hatásait vizsgálta, két fő szabályozási metódus áttekintésével. Vizsgálta a svéd modellt, a kliensek tiltásának létrejöttét, társadalmi politikai körülményeit és nemzetközi terjesztésének okait, illetve a német, a holland és a skandináv szabályozások összehasonlításán keresztül a tiltás és támogatás, azaz a prostitúció munkaként való szabályozása és a tiltás dilemmájának ideológiai, politika és jogi háttérét, valamint alkalmazásának hatását és tapasztalatait.

Barabás Tünde – Windt Szandra:

A budapestiek véleménye a bűnözésről és a helyreállító igazságszolgáltatásról 2. – validálás

2011 nyarán 450 fős tököli és balassagyarmati mintán végeztünk vizsgálatot a bűnözésre, a büntetésre, az áldozattá válásra és a helyreállító igazságszolgáltatásra vonatkozóan, a 2010-ben kapott eredményeink validálása érdekében. A nem és kor szerint reprezentatívnak tekinthető vizsgálat eredményei a 2010-es vizsgálat során felállított hipotéziseinket illetve a kapott eredményeinket fő vonalaiban megerősítették. A hipotézisünkhöz illetve a korábbi eredményekhez hasonlóan, a válaszolók a bűnözést mindenképpen jelentős problémának tartják, miközben meglehetősen rosszul tájékozottak a kérdést illetően.

A megkérdezetteknek csak 6%-a találta el megközelítőleg a 2010-ben ismertté vált bűncselekmények számát, 29%-a jelentősen alá, míg kétharmada jobban vagy kevésbé fölébecsülte azt. A fölébecsülés inkább a nőkre jellemző. Emellett a korábban áldozattá váltak is jellemzően inkább több, mint kevesebb cselekményt tippeltek a valóságnál. Hasonlóan alakultak a korábbiakban a biztonságérzet és áldozattá válás összefüggését vizsgáló kérdésekre kapott eredmények. A 2010-es válaszokhoz, valamint a témát érintő kutatások következtetéseihez hasonlóan, a vizsgálatból az derült ki, hogy azok, akik már életük során valaha áldozattá váltak, sokkal kevésbé tartják lakókörnyezetüket biztonságosnak.

A válaszolók 15%-a jelölte meg, hogy a kérdezést megelőző év során áldozattá vált. A korábbi kutatási eredményekhez hasonlóan, közöttük is nagyfokú volt a cselekményt nem jelentők száma (29%). A magas latencia elsősorban a kisebb súlyú, vagyon elleni cselekmények körében volt jellemző. A nem jelentésben a rendőrséggel szembeni bizalmatlanság játszotta a fő tényezőt.

Reményt keltő, hogy a resztoratív igazságszolgáltatási módok igénybevétele iránti nyitottság az előző évi eredményekhez képest nagyobb volt (43%-hoz képest 71%). A leghatékonyabb büntetés megjelölésekor sem a korábbi áldozattá válás, sem az elszenvedett bűncselekmény jellege nem játszott szerepet. Az elrettentő, megtorló típusú büntetési igények növekedése ellenére reményt keltő, hogy a korábban sértetté váltak nem igénylik erősebben a megtorló típusú büntetéseket, mint a sértetté nem váltak.

Windt Szandra:

A humán faktor szerepe a szituációs bűnmegelőzésben

A bűnmegelőzéssel csak azokon a területeken lehet hatékony - bűnalkalmak csökkentésével járó - eredményt elérni, ahol a fizikai környezet megújításával egyidőben szociális-gazdasági programok, lehetőségek is megjelennek: ezt ismeri fel a második generációs CPTED is. Az ember, az ott lakók bevonása, érdekeltté tétele nélkül semmilyen jó kezdeményezés nem lehet hatékony, életképes.

A kutatás két nagy részből állt: (1) a szakirodalom áttekintéséből a második generációs CPTED jellemzőiről, új megközelítéséről, amelyekhez nemzetközi és hazai jó gyakorlatok bemutatása is társult. (2) A kutatás a biztonságérzetről alkotott lakossági véleményeket is elemezte két korábban lefolytatott kutatás eredményeinek ún. másodelemzésével. A kutatás az alábbi korábbi kutatások eredményeit értékelte újra: (A) az AGIS projekt keretében megkérdezett 1500 fős, illetve a csak a fővárosiak véleményét bemutató 500 fős minta megkérdezésével zajlott felmérés, és (B) a MEREPS projekt keretében lefolytatott két (összesen kb. 30 fő részvételével lezajlott) lakossági fórumon elhangzott információk alapján, ahol az áldozattá válás mellett igen fontos szerepet kaptak a biztonsági kérdések.

A bemutatott kutatási eredmények is azt bizonyították, hogy a közösségépítés, a hatékonyabb társadalmi kontroll nem csak a bűnözés, illetve az antiszociális viselkedés csökkentésére alkalmas, az intenzívebb interakció jelenléte más területeken is sikeres lehet. Azonban szem előtt kell tartanunk: ezt a hozzáállást is tanulnunk kell, minden településen, közösségben más és más eszközök segíthetnek a megvalósításban, nincsen egységes sablon, amellyel bárki, helyi szinten történő alakítás nélkül sikereket érhet el.

A kutatás eredményei 2011 novemberében a Belügyminisztérium által kiadott Városbiztonsági Kézikönyvben jelentek meg.

Irk Ferenc:

A rizikótársadalom kriminálszociológiája: a társadalmi változások jellemzői; társadalomszabályozás; szabályozási kontroll-technikák

A kockázattársadalom jellegzetességeit feltáró – jelentős mértékben a nemzetközi szakirodalomra, továbbá az elmúlt évtizedben, nemzetközi kooperációban lefolytatott OKRI-kutatások eredményeire alapozó – kutatás bemutatja a XX–XXI. század fordulóján a második (reflexív) modernizáció időszakában jellemző társadalmi változásoknak és a bűnözés alakulásának, továbbá befolyásolása lehetőségeinek főbb determinánsait. A jelen folyamatok megértésének alapja az elmúlt évszázad, ezen belül is különösen a második világháborút követő időszak főbb társadalmi-gazdasági változásainak megismerése, továbbá a kockázat-társadalmak deviancia-kezelési technikái törvényszerűségeinek feltárása.

A szabályozás és a deviancia elemzése során különösen a következő összefüggésekre célszerű a figyelmet összpontosítani: rend, rendetlenség és kultúra; a bűn minőségi és mennyiségi jellemzői, különös tekintettel a média valóságtorzító visszatükrözésére és ennek a közvéleményre gyakorolt hatására; a büntetés-kultúra viszonyára és a büntetőjog szimbolikus szerepéből adódó következményekre; s végül a büntetés-kultúra kelet-közép-európai jellemzőire. A kutatás e részét lezáró beszámoló az előzőekben felsorolt témakörökben nyújt eligazodást.

Szabó Imre:

A számítástechnikai bűncselekmények kriminalisztikája

A kutatás célja a számítástechnikai bűncselekmények nyomozása során felmerülő aktuális jogalkalmazási kérdések felmérése volt. A tárgykört a szakirodalom tanulmányozása segítségével sikerült szűkíteni, így a kutatás egy meghatározott terület, az elektronikus bizonyítékszerzés témaköre felé irányult. A Max Planck Intézetben (Freiburg) eltöltött egy hónapos kutatómunka eredményeként az elektronikus levelezés nyomozó hatóság általi megismerési lehetőségei, illetve az online házkutatás tárgyköréből a forráslehallgatás került az elemzés fókuszába.

Az elektronikus levelezés megismerésének egyik nemzetközi problémája, hogy az elektronikus levelekről készített másolatok a házkutatás, lefoglalás, illetve a titkos adatszerzés keretében ismerhetők-e meg. Ha valaki elektronikusan küld egy levelet, akkor a számítástechnikai infrastruktúrából adódóan a kommunikációt továbbító-közvetítő szolgáltatók számítógépein is tárolásra kerülnek az elektronikus levelek. Emiatt kézenfekvőnek tűnik, hogy a levelezésben érintett személyek tudomásszerzése nélkül is lehetőség van valamely levelezés megismerésére az adott közvetítő szolgáltató által tárolt számítástechnikai rendszerben. Ennek két lehetősége van: az egyik, hogy a nyomozó hatóság az adott leveleket tartalmazó adatokat házkutatással illetve lefoglalással, vagy pedig titkos adatszerzés keretében szerzi meg.

Az elektronikus levelezés a kommunikáció egyik formája, így az a német jog szerint a kommunikáció titkosságához fűződő jog védelme alá esik, amiből következik, hogy annak tartalmát – tehát az elküldött, de még a címzett által nem olvasott leveleket is ide értve – az ezt a jogot korlátozható eszköz segítségével csupán titkos információgyűjtés keretében lehet megismerni. A kutatás részletezi azt a vitát, amely a két büntetőjogi jogintézmény konkurálásából származott, és amelyet a német alkotmánybíróság döntésében a titkos adatszerzés intézményének egyedüli alkalmazhatóságával oldott fel.

A kutatás másik része az ún. forráslehallgatás kérdéskörével és az online házkutatás alkotmányosságának kérdéseivel foglalkozik. Ennek keretében bemutatásra kerültek mindazok a né-

met alkotmánybíróági döntések, amelyek a probléma eldöntésében segítenek. A német jogalkalmazás jelenleg lehetőséget lát a forráslehallgatásra (skype, windows messenger) azáltal, hogy a számítástechnikai rendszer integritásához fűződő jog sérelme nem következik be akkor, ha az ún. trójai program – ami a lehallgatás szükséges eszköze – csak és kizárólag a kommunikáció tartalmának a megismerését szolgálja, és nem nyújt lehetőséget a lehallgatott számítástechnikai rendszerben található egyéb információ megismerésére.

6. HETEDIK FŐIRÁNY: ÁLLAMSZERKEZET, KÖZHATALOM – REGIONÁLIS KÉRDÉSEK

Dunavölgyi Szilveszter – Tilki Katalin:

A környezetvédelmi szabályok érvényesülése a hatóságok szemszögéből

A 2010. évben megkezdett vizsgálatban a környezetvédelmi jog területén végbemenő, szinte folyamatosnak mondható szervezeti változásokat és a jogi környezet gyakori módosulásait, valamint az ezekkel párhuzamos finanszírozási forráscsökkenés napi munkáit, illetőleg a tevékenység eredményességét érintő hatásait vizsgáltuk. Eredményeink szerint a megfelelőnek tűnő környezet- illetve természetvédelmi szabályozás végrehajtása nem következetes, mert nincs meg az ahhoz szükséges (állami) akarat és apparátus, valamint a kellő anyagi fedezet, amihez nagymértékben hozzájárul a polgárok (általánosnak mondható) környezettudatos magatartásának hiánya. Vizsgálataink alapján több, a jogalkotás és a jogalkalmazás területét egyaránt érintő javaslatot tettünk az intézményrendszer hatékonyságának növelése, továbbá a büntetőeljárás ultima ratio szerepének megőrzése érdekében.

Ezek közül néhány: (1) A jogalkotás körében első lépésként érdemes volna áttekinteni, hogy a számos, jelenleg is hatályos, a környezetvédelem területén meglévő közigazgatási, polgári jogi és büntetőjogi eszközök miért nincsenek teljeskörűen kihasználva, és mit lehetne tenni ennek érdekében. (2) Szemléletváltásra kellene törekedni; az eddigi egyes tevékenységek kimeneteleinek szankcionálása helyett főszabályként a végeredményt meghatározó bemeneteket kellene befolyásolni. (3) Felül kellene vizsgálni a környezetkárosító, -veszélyeztető bűncselekmények esetén eljáró nyomozóhatóságokra vonatkozó hatáskör-telepítési megoldást a nagyobb arányú eredményesség esélyének megteremtése érdekében. Egyes konkrét tényállások vonatkozásában részletes javaslatokat fogalmaztunk meg, így például a hulladékgazdálkodás rendjének megsértése tényállásnál a változásokat a jogalkotás oldaláról kellene kezdeni, a gyakorlati problémák figyelembevételével: a hulladék fogalmának, illetve annak a pontos meghatározására, akár felsorolására és osztályozására lenne szükség, a Washingtoni Egyezmény mintájára.

A jogalkalmazás területén a környezetvédelmi törvény előírásának szellemében célszerű lenne a hatóságok együttműködését helyi szinten megerősíteni; a gyakorlati szakemberek szerint szükség volna egy független, hiteles méréseket végző szakértői intézmény létrehozására és működtetésére, melynek tevékenysége nyomán megalapozott szakvéleményekkel alátámasztott polgári illetve közigazgatási eljárások indulhatnának és folyhatnának le; a környezetvédelmi ügyekben is be kellene vezetni a – közlekedési balesetek kivizsgálásához hasonló – környezetvédelmi modellezést, amit használni lehetne az eljárásokban (pl. Meadows-féle modell).

A kutatás egyik fontos célkitűzése lett volna a bíróságok környezetkárosodással összefüggő (polgári, közigazgatási, büntető) gyakorlati tevékenységének megismerése, továbbá hogy a gyakori jogszabályváltozások hogyan befolyásolják e tevékenységüket. Ez a kutatási rész azonban meghiúsult, mert a hivatalosan megkeresett bíróságok zöme nem reagált meghívásunkra, két szervezet pedig a kitzúzott időpontban nem tudta képviseltetni magát.

7. FŐIRÁNYON KÍVÜLI KUTATÁSOK

Mészáros Ádám:

A büntetőjogi felelősség aktuális kérdései 3.

A kutatás azt a feladatot tűzte maga elé, hogy segítséget nyújtson az új Btk. alkotóinak abban, hogy dogmatikailag koherens normaszöveget alkossanak, legalább a büntetőjogi felelősség alapkategóriáit illetően. Ennek a feladatnak kétfajta eszközzel tudott eleget tenni. Egyrészt bemutatta és értékelte azokat a megoldási javaslatokat, amelyek az elmúlt 10 évben születtek. Ennek során alapvetően az igazságügyi tárca hivatalos tervezeteit, azoknak is a büntetőjogi felelősséget érintő rendelkezéseit (alapelvek, a bűncselekmény fogalma, stádiumok, szándékoság/gondatlanság, elkövetők, felelősségi akadályrendszer) tekintette át. Utalásszerűen kitért Wiener A. Imre és Ligeti Katalin „nem hivatalos” művére is. Másrészt külön rész tanulmányokat szentelt a büntetőjogi felelősség egyes problematikus területeinek, felfedte, áttekintette, illetőleg értékelte az azokkal kapcsolatos álláspontokat, és nem nélkülözte egyfajta megoldási javaslat nyújtását sem. A főbb területek ezzel kapcsolatban a bűncselekmény fogalma, a társadalomra veszélyesség kategóriája, a büntetőjogi felelősségre vonás akadályrendszere, a jogos védelem és a megelőző jogos védelem, illetve az elkövetők.

A vizsgálat főbb szempontjai az említett két célkitűzés tekintetében valamelyest eltérőek voltak. A tervezetek értékelése során azt kellett szem előtt tartani, hogy a tervezett rendelkezések megfeleltek-e az alkotmányos elveknek, a büntetőjog illetve a jogalkotás szakmai követelményeinek. Az alkotmányos elvek tekintetében kiemelő a normák pontos és egyértelmű meghatározása, a normavilágosság, ami azt a követelményt támasztja, hogy az új törvény az állampolgárok számára közérthetően rögzítse a büntetőjogi tilalmakat, továbbá hogy azok mind az állampolgárok, mind a jogalkalmazók számára egyértelműek és felismerhetően értelmezhetőek legyenek [11/1992. (III. 5.) AB határozat; 42/1997. (VII. 1.) AB határozat; 1/1999. (II. 24.) AB határozat].

A büntetőjog szakmai követelményei közül a hazai büntető-jogalkotás és -alkalmazás 130 éves hagyományait, a modern büntetőjogi elveknek való megfelelést, a rendelkezések alkalmazhatóságát kell kiemelni. Végül az sem maradhat figyelmen kívül, hogy a büntetőjogi normák olyan formában kerüljenek rögzítésre, amely megfelel a jogszabályszerkesztés technikai követelményeinek, különös tekintettel az érthetőség, adekvátság, határozottság és a koherencia szempontjaira. A tanulmányok alapvetően a büntetőjogi dogmatika módszerét követik, ez a hatályos jogszabályok értelmezése, a jog-összehasonlítás és a vonatkozó bírói gyakorlat összevetése által a rendelkezések kritikai vizsgálatát jelenti. A tanulmány végén, figyelembe véve a korábbi kodifikációs munkák értékeléséből, illetve a büntetőjogi felelősség egyes területeinek áttekintéséből nyert tapasztalatokat, a kutató levonta a következtetéseket, amelyek egy a Btk. Általános részének felelősségi szabályait rögzítő normaszövegtervezetben, és a hozzá kapcsolódó indokolásban öltének testet.

III. A LEGFŐBB ÜGYÉSZSÉG ÁLTAL KEZDEMÉNYEZETT KUTATÁSOK

Vig Dávid:

A korrupció mérésének problémái, a korrupciós cselekmények latenciája. A büntetőeljárások kezdeményezésének gyakorlata az ellenőrzésre-felügyeletre jogosult hatóságok részéről a korrupciós jellegű büntettek körében

A korrupciókutatás több résztémáját átölelő, többféle kutatási módszert felhasználó komplex kutatásnak két fő célja volt. Egyrészt a korrupciómérés módszertanának, valamint gyakorlatának olyan feldolgozása és elemzése, amely révén innovatív eszközök felhasználásával olyan mérési módszert lehet kidolgozni, amellyel komplex módon nyílik lehetőség arra, hogy reálisabb képet kapjunk a korrupció társadalmi jelenségéről. A kutatás elméleti célkitűzései mellett gyakorlati célokat is szolgált: megkísérelte detektálni azon csomóponti problémákat, amelyek megoldása révén a korrupcióellenes szervezetek fellépése a jelenleginél eredményesebb lehet. A kutatás így nem csupán a latenciában maradó vesztegetés és más korrupciós jellegű bűncselekmények mérésének módszertani kérdéseire kívánt új szempontokat és megoldási javaslatokat hoztatni, hanem az államháztartás külső és belső ellenőrzését végző szervezetek, valamint egyes rendvédelmi szervek és kiemelten az ügyészség jogalkalmazó munkájának segítségét is célozta. A kutatás több olyan ajánlást fogalmazott meg, amelyek hozzájárulhatnak az eredményesebb büntetőeljárású együttműködéshez. Ezek egy része az érintett szervek együttműködésének csatornáira vonatkozik, más része a korrupciós magatartások eredményesebb detektálását, illetve bizonyítását szolgálja:

- A külső valamint belső ellenőrzéssel foglalkozó szervezetek korrupcióellenes kapacitásának teljes körű felmérése és elemzése szükséges annak érdekében, hogy az adott szervezetek tisztában legyenek saját maguk és egymás teljesítőképességével, erősségeivel, gyengeségeivel. Ez a kapacitásvizsgálat az adott szervezetek feladat- és hatáskörének vizsgálatán kívül ki kell terjedjen a rendelkezésre álló személyi, tárgyi, technikai és pénzügyi feltételekre is.
- Az egyes ellenőrző illetve felügyelő szervek kössenek együttműködési megállapodásokat a büntető igazságszolgáltatás szerveivel a nyomozás elrendelése utáni adattovábbítás elősegítése, gyorsítása érdekében. Lehetőség szerint az együttműködés terjedjen ki a tájékoztatások, illetve adatkérések teljesítésének határidejére is, valamint az adott szervezetben a korrupció elleni fellépést koordináló szervezeti egység, csoport vezetőjének közvetlen elérhetőségére.
- Szükséges tisztázni a belső ellenőrzésről szóló kormányrendelet, valamint a Be. feljelentési kötelezettségről szóló szabályainak esetleges ellentmondásait, és egyértelműsíteni, hogy az ellenőrzéseket végző szervezetek milyen belső eljárásban, milyen határidővel teszik meg a feljelentéseket. Egyértelművé kell tenni, hogy a szervezeten belül mely személy illetve személyek felelősségi körébe tartozik a feljelentés megtétele.
- Tisztázni kell a hanyag kezeléssel összefüggő jogalkalmazási problémákat – figyelemmel a 4/2003. Büntető Jogegységi Határozatban foglaltakra. A szervek közötti együttműködés során közös álláspont kialakítása szükséges azzal kapcsolatban, hogy az államháztartásról szóló törvény azon szabálya, mely szerint a vagyonnal felelős módon, rendeltetésszerűen kell gazdálkodni és e gazdálkodást az Országgyűlés – az Állami Számvevőszék útján – ellenőrzi, elegendő-e ahhoz, hogy a felelősséget erre alapítva meg lehessen állapítani. A ha-

nyag kezeléssel kapcsolatban rendezni szükséges az ismeretlen tettes ellen tett feljelentések problémáját is.

- A Be.-ben megfogalmazott „haladéktalan” feljelentési kötelezettséggel kapcsolatban rendezni kell, hogy a felderítés során megismert elegendő információk alapján a felderítést végző szerv valóban haladéktalanul megtegye a feljelentést és a bizonyítékokat a feljelentéssel együtt a nyomozó ügyészség rendelkezésére bocsássa, és ezzel elkerülhető legyen, hogy a megszerzett adatok bizonyítékként ne legyenek felhasználhatók a büntetőeljárásban.
- A felderítéssel kapcsolatban – és ez nem csupán a korrupcióellenes fellépésre vonatkozik – meg kell teremteni az igazságszolgáltatás szerveinek kontrollját a felderítő tevékenység felett, hogy az mindenben megfeleljen a jogállamiság követelményeinek. Ehhez szükséges lehet a 74. Büntető Kollégiumi véleményben megfogalmazott kívánalmak egyértelműsítésén kívül az igazságszolgáltatás szerveinek szélesebb körű „rálátásának” biztosítása és az ehhez szükséges jogszabályi környezet és gyakorlat megteremtése.
- A korrupciós kapcsolatokban nem érdekeltek, valamint a korrupciós érdekviszonyok megbomlása miatt már nem érdekelt személyek feljelentésének elősegítésére, támogatására meg kell fontolni egy olyan internetes platform megteremtésének lehetőségét, amelyre az érintettek saját maguk tölthetik fel a rendelkezésükre álló bizonyítékokat, illetve más dokumentumokat.
- A korrupció detektálásában, felderítésében, nyomozásában érintett és érdekelt szervek ilyen tevékenységeit ellátó munkatársai számára olyan, a pénzügyi számviteli gyakorlatra, a gazdaságban tipikusan előforduló, a vesztegetést leleplező ismeretekre is kiterjedő rendszeres képzéseket kell szervezni, ahol elsajátíthatják a korrupció detektálásának, illetve leleplezésének technikáit.

Dunavölgyi Szilveszter – Tilki Katalin:

A környezeti (ipari) katasztrófák kriminalitása, büntetőjogi és polgári jogi aspektusai, különös tekintettel a kompenzáció lehetőségére és korlátaira

A kutatás a zárótanulmány elkészítésével befejeződött. A vizsgálat során áttekintettük a katasztrófák, a környezeti és egyéb károk kezelésével kapcsolatos – elsősorban magyar – jogi szabályozást, elemeztük a témára vonatkozó, meglehetősen szűk körű társadalomtudományi vonatkozású korábbi tanulmányok és konkrét események, közöttük az Ajkai Timföldgyár területén bekövetkezett vörösiszap-ömléssel kapcsolatos különböző vizsgálati anyagokat. Szakmai kompetencia híján a vizsgálat nem terjedt ki a meglehetősen nagy terjedelemben rendelkezésre álló speciális műszaki, vegyi stb. szakmai anyagok áttekintésére.

Felhasználtuk a jövő nemzedékek, valamint az állampolgári jogok országgyűlési biztosainak a téma kapcsán készített jelentéseit és megállapításait, továbbá áttekintettük a kockázatkezelés katasztrófákra vonatkozó elvi kérdéseit. Az elkészült vizsgálati jelentésben ismertettük a katasztrófák elleni védekezéssel összefüggő alapvető uniós normákat és a hatályos magyar szabályozást, illetve a 2012 januárjától életbe lépő normát és annak koncepcióját, továbbá a következményekért való felelősségek és a kompenzáció előírásait, és az erre vonatkozó elképzeléseket.

A vizsgálat eredményeként megállapítottuk, hogy – a katasztrófák elleni védekezés kiemelt fontossága ellenére – a szabályozás hiányos, ellentmondásos, az iparfelügyeleti feladatok – közöttük a veszélyes üzemekére vonatkozóak is – harmonizálása nem megoldott. Az illetékes szerveknél a megalakulás óta eltelt bő tíz év ellenére sem állnak rendelkezésre a rendkívüli események elhárításához szükséges alapvető információk, valamint a kockázatkezeléseknek megfelelő cselekvési tervek. A kockázatok meghatározása (azonosítása) nem teljes körű, eb-

ből következően nem áll rendelkezésre a kor színvonalának, követelményeinek és a feladatoknak megfelelő kereteket biztosító katasztrófa-elhárítási koncepció, valamint arra épülő jogi szabályozás. A Koncepciónak meg kellene felelnie a 2001/792/EK (Euratom) határozat alapelveinek, mint a megelőzés, a gyorsreagálási képesség, a segítségnyújtás tökéletesebb összehangolása. Az eszközök közül kiemelkednek az értékelő és/vagy koordináló egységek szakértői-képzési programjai, a veszélyhelyzetek esetére Közös Kommunikációs és Tájékoztatási Rendszer (The Common Emergency Communication and Information System – CECIS) létrehozása és irányítása, valamint mindezek alapján a megfelelő állapotanalízis elvégzése.

Utasi Judit:

**A gyűlölet-bűncselekmények elemzése.
A jogalkalmazás elméleti és gyakorlati problémái
(Az aljas indokból vagy célból elkövetett emberölés és testi sértés;
a közösség tagja elleni erőszak és a közösség elleni izgatás miatt indult
büntetőügyek vizsgálata)**

A kutatás a Vádképviselési Informatikai Rendszer „V” adatlapjaiból beszerzett adatok alapján vizsgálta 2008–2010 között a Btk. 174. §-ába ütköző 11 jogerősen elbírált cselekmény, és a Btk. 269. §-ába ütköző 10 jogerősen elbírált cselekmény iratanyagát. A kutatás célja az volt, hogy értékelje, vajon a jogalkotói akaratnak megfelelően alakult-e a kisebbségeket támadó gyűlölet-bűncselekmények elleni fellépés, és a törvényi tényállás kiterjesztése valóban szélesebb körben nyújtott-e védelmet a gyűlölet-tettekkel szemben. A rasszista motiváltságú ügyekben valóban faji indíttatású erőszak miatt indult-e eljárás, és ténylegesen azért marasztalták-e el a bíróságok is az elkövetőket, vagy csak egyszerűen személyes összetűzésnek minősítették. Az ENYÜBS szerint nagyon kevés gyűlölet motiválta bűncselekmény történik, és ha csak a jelen kutatást nézzük, még a hivatalos adatok is túlzóak. Ugyanakkor látni kell azt is, hogy ha az adatgyűjtés során téves elemek kerülnek a rendszerbe, akkor egyéb, a kutatásba be nem került gyűlöletcselekmények is „lebeghetnek” más kategóriákhoz sorolva, nem beszélve arról, hogy a civil szervezetek nagyságrendekkel több ügyet tartanak nyilván, mint amennyiben eljárak a hatóságok. Az ENYÜBS nem teszi lehetővé a gyűlölet-motivációk, vagy az áldozati csoportok rögzítését. Nem tudható, hogy egy évben hány rasszista motivációjú bűncselekmény kapcsán érkezett bejelentés, mivel a bejelentéseket nem lehet megkülönböztetni az antiszemita vagy homofób támadások kapcsán érkezett bejelentésektől.

A kutatás vizsgálta azt is, hogy a rasszista motiváltságú ügyekben valóban faji indíttatású erőszak miatt indult-e eljárás, és ténylegesen azért marasztalták-e el a bíróságok is az elkövetőket, vagy csak egyszerűen személyes összetűzésnek minősítették. Az áttekintett testi sértések között nem volt egyetlen vitatott ügy sem. Megfontolandónak tűnik viszont egy a garázdaság tényállásába ütköző cselekményeket feldolgozó vizsgálat lefolytatása, ami nagy valószínűséggel előhozna olyan ügyeket, amelyek megítélése nem egyértelmű. Igazán mélyreható eredményt azonban a rendőrségi feljelentésekkel, bejelentésekkel kapcsolatos monitorozással lehetne elérni, mert több mint valószínű, hogy a feljelentők egy jelentős része az „első ablaknál” akad el.

Solt Ágnes – Antal Szilvia:

A fogvatartotti szubkultúra (prioritások és értékek), illetve a szubkultúra és a rendkívüli események összefüggéseinek vizsgálata férfiak és nők körében

A kutatás során elemzésre került a szubkultúra-vizsgálat kapcsán felvett minta, valamint a Legfőbb Ügyészség által rendelkezésünkre bocsátott, a rendkívüli eseményekre vonatkozó 507 napi jelentés. A kérdőíves vizsgálat eredményeként összességében megállapítható, hogy a büntetés-végrehajtás rendjét, biztonságát sértő vagy veszélyeztető cselekményeket leginkább a fiatalok, illetve felnőtt férfiak követik el. Ők azok, akik mind egymással szemben, mind az intézettel kapcsolatosan megőrzik ellen- és kívülállásukat, és ennek hangot is adnak szabadságvesztésük idején. A nők sokkal inkább szeretnék az elvárásoknak megfelelni, így körükben a rendkívüli események előfordulása egyáltalán nem jellemző. Kimutatható továbbá az összefüggés a bent eltöltött idő (börtöntapasztalat) és a jelentésköteles események számának növekedése között éppúgy, ahogy egyenes arányú az egymásra hatás a fegyelmi ügyek és rendkívüli események között is. A napi jelentések elemzése jól látható negatív tendenciákat jelez. A fogvatartottak körében növekszik az erőszakos cselekmények száma, a túltelítettség emelkedése, a személyzet alacsony létszáma és képzetlensége mind a rendkívüli események ugrásszerű növekedését vetítik előre, ha csak nem történik változás a jelenlegi folyamatokban.

Gyurkó Szilvia:

A 2010. évi CLXXXIII. törvény fiatalkorúak bíróságára vonatkozó rendelkezéseinek összevetése a nemzetközi egyezményben foglalt elvárásokkal

A Legfőbb Ügyészség kérésére lefolytatott vizsgálat megállapította, hogy a 2010. évi CLXXXIII. törvényben foglalt Be. módosítás a fiatalkorúak ügyeiben eljáró bíróságok illetékességéről, ellentétes az ENSZ Gyermekjogi Egyezményének 40. cikk 3. pontjában kimondott „fiatalkorúak elkülönült igazságszolgáltatási rendszerének” elvével és követelményével. A Gyermekjogi Egyezmény 10. sz. átfogó kommentárjának 3. bekezdése szerint a részes államokban önálló, a fiatalkorúakat illető igazságszolgáltatási rendszert kell kidolgozni és végrehajtani – eszerint nem elegendő a nyomozati és az ügyészi szakban az elkülönült (részben elkülönült) szervezet. A fiatalkorúak ügyeinek minden szakaszában, mindenre kiterjedő, speciálisan képzett szakemberekből álló, elkülönült intézményrendszerre van szükség. A törvénymódosítás célja az eljárások gyorsítása, amiről a Gyermekjogi Egyezmény 10. sz. átfogó kommentárja így nyilatkozik: „A gyerekekre vonatkozó határidő legyen sokkal rövidebb, mint a felnőttek esetében. Ugyanakkor a késedelem nélküli döntés olyan folyamat eredményeképpen szülessen meg, amely teljes mértékben tiszteletben tartja a gyermek emberi jogait és a jogi biztosítékokat.” Ennek értelmében a gyorsaság és a nemzetközi ill. nemzeti jogszabályokban előírt fiatalkorúak bíróságára irányadó elvek és szabályok nem lehetnek versengő értékek. Mindkettőnek együttesen kell érvényesülnie, nem egymás rovására.

IV. A TUDOMÁNYOS TANÁCS ÁLTAL KEZDEMÉNYEZETT KUTATÁSOK

Kiss Anna – Mészáros Ádám – Finszter Géza:

A nyomozások időszerűsége, a nyomozás gyorsítása

Az elmúlt időszakban egyre nagyobb hangsúly került a büntetőeljárás gyorsítását célzó megoldások keresésére. Ennek során egyrészt új jogintézmények születtek, amelyek arra hivatottak, hogy a bíróság munkájának tehermentesítése érdekében „rövidre zárják” a büntetőeljárást, különös szerepet szánva ezzel az ügyészség munkájának, másrészt a már meglévő intézkedések „korszerűsödtek”, hogy ezzel is segítsék az említett célt elérni. A tanulmányban azt a feladatot tűzték a kutatók maguk elé, hogy megpróbálják azonosítani egyrészt azokat a tényezőket, amelyek az eljárások elhúzódásához vezetnek, másrészt azokat, amelyek ezek közül változtathatók. Szintén céljuk volt megvizsgálni azt, hogy az eljárás gyorsítása önmagában mennyiben igazolható cél, annak milyen keretei vagy gátjai lehetnek.

Dunavölgyi Szilveszter – Kiss Anna – Szabó Imre – Finszter Géza:

A rendszettel kapcsolatos rendszerelméleti fogalmak tisztázása

A zárótanulmányban bemutatásra került a német rendészettudomány, amelynek kezdeti fázisában a rendészeti tárgyú szociológiai kutatások szerepeltek. A szociológiai kutatások kudarcából kiindulva indult fejlődésnek az önálló integrációs rendészettudomány, amelynek fejlődési állomásait részletezi a tanulmány. Külön foglalkozik a rendészettudomány fogalmának alakulásával és a rendészet elméletének módszertani aspektusaival, valamint a rendészettudomány tudományelméleti elhelyezésével. A kutatás speciális módon a társadalmi összetevők elemzését is bemutatta, mivel az új tudomány rendszertani elhelyezésében és elfogadtatásában a tudomány résztvevői – az egyes tudományterületek kutatói – bírnak meghatározó jelentőséggel. Emiatt feltérképezésre kerültek mindazok a konfliktusforrások, amelyek jelenleg Németországban hatással vannak a rendészettudomány fejlődésére.

A projektben a hatályos jog 2011 februári állapota szerinti normáiban szereplő rendészet, rendvédelem fogalmak használati körének („alkalmazási zavarának”) megjegyzések, kommentárok nélküli áttekintésére is sor került. A vizsgálat eredménye, hogy a fogalomhasználat meglehetősen következetlen és eklektikus. Ahogyan azt már Szamel és Finszter korábban megállapította: Minthogy a 2004. évi CIV. törvénnyel kihirdetett alkotmánymódosítással a rendvédelem immár az alkotmánytörvény rangjára emelt normatív fogalommá lett, szükséges annak tartamát meghatározni. A definiálás ugyanis nem a jogalkotás, hanem az elmélet dolga. A jogtudománynak van használható rendvédelem fogalma, amely szerint a közigazgatásnak arról az ágazatáról van szó, ami jogsértőnek minősített emberi magatartásoktól a hatósági kényszer eszközeivel védi a társadalmat. A rendvédelem számára a közrend egyfelől a védelem tárgya, amely felett őrködni kell, másfelől a védelem formája, amelyet minden eljáró tagjának be kell tartania. (A közrendet nem lehet a közrendhez tartozó normák megsértésével védelmezni.)

A hatályos joganyagban azonban a rendészet és a rendvédelem fogalmak gyakran keverednek. A rendészeti szakirodalomban a két fogalmat szinonimaként alkalmazzák, noha a klasszikus rendészet definíció híveinek el kell ismerni, hogy az Alkotmány 2004. évi, a tanulmányban ismertetett módosítása a rendvédelem kifejezést részesíti előnyben.

D) MUNKATERVEN FELÜLI KUTATÁSOK

Ritter Ildikó:

Kirekesztés, iskola, deviancia

A vizsgálat célja az iskolai kirekesztés jellemzőinek vizsgálata Vác és Ipolyság város középiskolásainak és tanárainak körében. A kvantitatív vizsgálat során önkitöltős kérdőívek segítségével került sor 1003, kilencedik és tizenegyedik osztályos középiskolás fiatal, illetve 84 tanár felmérésére az iskolai kirekesztéssel, diszkriminációval kapcsolatos tapasztalataikról, érintettségükről, illetve véleményükről. A vizsgálati eredmények alapján Vác és Ipolyság városok középiskoláiban:

- nem jellemző a magyar-szlovák, szlovák-magyar ellentét, ellenségeskedés, diszkrimináció;
- mind a diákok, mind a tanárok részéről erős a romákkal szemben a verbális szinten megjelenő előítéletesség, habár ennek a mindennapi iskolai életben történő megnyilvánulása meglehetősen ritka;
- az ipolysági diákok toleránsabbak, elfogadóbbak egymás „mátságával” szemben a gyakorlatban, mint a váciak; ugyanakkor a váci diákok jobban szeretnek iskolába járni és elfogadóbbak tanáraikkal szemben, mint az ipolyságiak;
- a kirekesztett diákok között gyakori a deviáns magatartásformák előfordulása;
- az ipolysági diákok körében is észlelhető, de a váciaknál markánsabban megjelenik a kirekesztés okaként a fogyasztói társadalom szimbólumainak hiánya, egyszerűbben a „látható szegénység”;
- az önként és a nem önként választott kirekesztés is megfigyelhető az iskolában, bár jellemzően a nem önként választott kirekesztés alakul át önként vállalt marginalizációvá, kiilleszkedéssé;
- az iskolai kirekesztés visszaszorítására mind a tanárok, mind a diákok körében az egyik leggyakrabban említett eszköz az egyenruha viselése, a homogénebb iskolai csoportok, illetve a kirekesztettekkel való közös programok létrehozása volt.

Kerezi Klára:

Konfrontáció és kiegyezés: a helyreállító igazságszolgáltatás szerepe a közpolitikában

2011 novemberében „Konfrontáció és kiegyezés: a helyreállító igazságszolgáltatás szerepe a közpolitikában” címmel megírt értekezéssel (és a jelentős adminisztráció lebonyolításával) a kutató pályázatot nyújtott be az MTA-hoz az akadémiai doktori fokozat elnyerése érdekében. A XXI. század elején a büntető igazságszolgáltatás területén kettős folyamat zajlik: a szigorodó kriminálpolitikai megközelítések mellett új technikák és problémakezelő módszerek intézményesülnek. Az új technikák jelentős része azonban csak a modern igazságszolgáltatás számára új, hiszen a természeti népek körében évszázadok óta alkalmazott konfliktusmegoldási módszerek jelennek meg új köntösben. A kutatás legfontosabb célja, hogy feltárja a kriminálpolitikában és a büntető igazságszolgáltatásban érvényesülő ellentmondásos folyamatok néhány meghatározó sajátosságát. Ehhez fő vezérfonalként a hagyományos és a helyreállító igazságszolgáltatás egymásra tükrözését választotta, amely alkalmas keretet szolgáltat

a bűnözéskontroll új jelenségeinek vizsgálatához. A kutatás kilépett a büntető igazságszolgáltatás vizsgálatának köréből és a helyreállító igazságszolgáltatás elméletét és gyakorlatát olyan keretnek tekintette, amelyben a hazai társadalmi problémák kezelése értelmezhető. A dolgozat két pilléren épült: a kriminálpolitikára és a társadalompolitikára, és ezen a két területen értelmezi a helyreállító igazságszolgáltatás lehetőségeit.

Az értekezés négy fő fejezetből áll. Az I. rész a konfliktusok és a bizalom összefüggéseinek elemzésével tárja fel a helyreállítás társadalmi feltételeit. A II. rész az érzelmek egyre erősödő szerepét és fontosságát vizsgálja, valamint meghatározza a helyreállító igazságszolgáltatás kompetenciahatárait. A III. fejezet a helyreállítás társadalmi környezetével foglalkozik, köztük azokkal a konfliktusokkal, amelyek megoldása nélkül nem zárható le a rendszerváltás folyamata, és azokkal a társadalmi csoportokkal, amelyekkel megkezdett közösségi párbeszéd nélkül nem érhető el a társadalmi megbékélés állapota sem. A IV. fejezet a béketeremtés elvén működő társadalom feltételrendszerével foglalkozik és összefoglalja az ennek érdekében teendő lépéseket.

Bárd Petra:

„Local and regional good practices of victims’ rights”

Jogalkotási háttéranyag az Európai Bizottság áldozatvédelmi csomagjához

2011 augusztusában az Intézet két kutatója felkérést kapott a brüsszeli székhelyű Center for Policy Studies-tól, hogy az Európai Unió jogalkotási folyamatában résztvevő Régiók Bizottsága számára jogalkotási háttéranyagot készítsen a készülő áldozatvédelmi csomaghoz, amely egy irányelvet, egy rendeletet és egy közleményt tartalmaz.

A felkérés az európai áldozatvédelmi joganyag, és a regionális valamint helyi gyakorlat áttekintésére irányult. Az elkészült tanulmány összegzi a jogi szabályozás nemzeti modelljeit, tematikusan bemutatja az áldozati jogok érvényesülését segítő jó gyakorlatokat és ajánlásokat fogalmaz meg a készülő jogalkotási csomag számára.

Szabó Judit:

A Buss-Perry Agresszió Kérdőív pszichometriai sajátosságai és egyes agresszivitással összefüggő tényezők a hazai börtönpopulációban

„A fogvatartotti szubkultúra és a totális intézmény belső rendje” (It.III/A.3.3.) című szociológiai vizsgálatához kapcsolódóan került sor a BPAQ (Buss-Perry Agresszió Kérdőív) börtönpopulációban történő alkalmazhatóságának vizsgálatára. A vizsgálat során a legfontosabb pszichometriai jellemzők mellett a vonásszintű agresszió és bizonyos demográfiai és egyes börtönnel kapcsolatos változók kapcsolatát vettük górcső alá. Eredményeink szerint csak a fizikai agresszió és a düh skála reliabilitási mutatói megfelelőek, a másik két skála megbízhatósága kérdéses. A skálák demográfiai és a viselkedéses változókkal való kapcsolatára vonatkozó eredményeink ugyanakkor arra engednek következtetni, hogy a kérdőív – különösen az előbbi két skála – jól differenciál különböző szempontok szerint kialakított csoportok, pl. bűnelkövetők és normál populáció között.

A beszámoló a kutatás korlátai és a lehetséges további irányok megvitatásával zárul.